

tos Angelos præventos esse per visionem beatam, priusquam aliquid libere operari possent; quod falsum esse ostendimus. Idemque dicendum esset de Angelis malis: omnes enim tam mali; quam boni possunt considerari prius natura, quam obicem ponerent, prout nondum operabantur; sed quasi in actu primo considerantur, et per comparisonem ad illud instans naturæ, mali Angeli non sunt præventi per visionem beatam: ergo neque boni. Deliberatio ergo omnium expectata est. Ad id vero, quod Valentia inferebat, jam responsum est.

CAPUT XII.

UTRUM OMNES ANGELI, QUI IN SECUNDO INSTANTI AD DEUM CONVERSI SUNT, EX SPECIALI DEI DOMO USQUE AD FINEM VIE IN GRATIA PERSEVERAVERINT.

1. *Via Angelorum ab instanti creationis intrinsece incepit.* — Supponimus imprimis certam aliquam viæ durationem fuisse Angelis omnibus ex divina ordinatione, ac providentia præscriptam. Tempus enim viæ in pura creatura rationabili seu intellectuali vocatur illud, in quo ad Dei visionem non pervenit, et ad illam suis actibus magis, ac magis accedere potest. Unde cum ostensum sit Angelos in primo instanti creationis non vidisse Deum; et certum alias sit postea sanctos Angelos visionem Dei accepisse, ut in principio libri sequentis ostendemus, totum illud spatium durationis ab initio creationis usque ad initium visionis Dei Angelorum via vocatur, quæ in instanti creationis intrinsece incepit: quia in illo instanti per fidem ambularunt, ut ostendimus: in primo vero puncto, in quo videre Deum cœperunt, extrinsece via illorum finita est: quia primum esse termini, fuit primum non esse viæ, ut in eodem principio libri sequentis capite primo dicemus. Sicut hominis extrinsece terminatur, vel simpliciter, si statim incepit videre Deum, vel saltem quoad meritum, si in purgatorio detinetur: et tunc ipse status purgatorii extrinsece finietur in illo puncto, in quo anima incepit videre Deum.

2. *Interest tamen inter viam Angeli, et hominis.* — Est autem differentia inter hominem et Angelos, quod hominis via tempore continuo mensuratur, et ideo non habet intrinsecum terminum, sed tantum extrinsecum, licet intrinsece duret toto tempore ante illud instans. Angelorum autem via, in morulis, seu instan-

tibus, tempus discretum componentibus consistere censetur, et ideo non tantum extrinsecum terminum, sed etiam intrinsecum habere potest: de quibus an sint re distincti, vel tantum ratione, in principio libri sequentis dicam. Nunc solum supponimus, hic nos loqui de perseverantia Angeli in bono usque ad ultimum intrinsecum instans viæ suæ: de quo termino dicimus, sola Dei lege potuisse præscribi. In hominibus enim mortalibus in morte terminatur, quod licet non fiat sine lege Dei, habet tamen magnum fundamentum in mortalis naturæ conditione. In Angelis vero, eo quod immortales sint, alia ratione, vel consideratione definiri debuit, juxta consilium voluntatis Dei, de quo in particulari nobis nihil certo constat: sed in generali solum necessarium fuisse aliquam certam moram pro Angelorum via a Deo esse determinatam. Sicut etiam homines, si in statu innocentie perseverassent, certam periodum suæ viæ haberent, quæ non terminaretur in morte, quia tunc non esset: et ideo sola Dei voluntate, et lege determinanda fuisset.

3. *In lege vero perseverandi usque ad terminum pares sunt.* — *Duplex perseverantia.* — Secundo ergo supponimus legem illam: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit;* non solum hominibus, sed etiam Angelis positam esse. Tum quia ad perveniendum ad terminum totam viam peragere necesse est. Tum etiam quia bonum ex integra causa, et ideo non satis est bene incipere, nisi bonum illud usque ad finem conservetur. Tum præterea quia lex illa: *Si averterit se justus a justitia sua, omnes justitiæ ejus non recordabuntur,* etiam Angelos comprehendit, quia eandem rationem æquitatis, et justitiæ in illis habet. Tum denique, quia ob hanc causam diabolus damnatus est, quia *in veritate non stetit,* igitur necessarium fuit Angelis, qui beatitudinem consecuti sunt, in ultimo instanti intrinseco suæ viæ in gratia Dei inventos fuisse, ut immediate post ad statum beatitudinis tanquam ad ultimum terminum transferrentur. Unde sicut homines non merentur consecutionem gloriæ, nisi sub illa conditione, *si in gratia decesserint;* ita Angeli viatores merebantur gloriam sub proportionali conditione, si in termino viæ suæ in gratia steterint. Unde sicut homines omnes, qui in gratia decedunt, sufficienter perseverant usque in finem: ita etiam Angeli, qui in ultimo instanti suæ viæ in gratia fuere inventi, sufficienter perseverarunt. Duplex autem distingui potest perseverantia, una est continua, seu per pec-

catum non interrupta in toto tempore viæ, quæ dici potest perseverantia non tantum in gratia, sed etiam in innocentia: alia est perseverantia in gratia, quæ licet non duraverit continue per totam viam, nec cum innocentia; nihilominus cadendo, et resurgendo, ad terminum viæ in gratia pervenit.

4. *Primum dubium.* — *Qualis fuerit perseverantia Angelorum.* — *Prima propositio.* — *Secunda propositio.* — Hinc ergo nascitur primum dubium circa perseverantiam sanctorum Angelorum, an fuerit tantum prioris modi, vel etiam posteriori modo inveniri potuerit, vel inventa fuerit. Sed hoc dubium coincidit cum alio, seu ab illo pendet, scilicet utrum Angeli, qui semel peccarunt, potuerint per penitentiam a peccato resurgere: et de facto credi possit, aliquos peccantes postea peccati veniam obtinuisse: quod dubium in libro octavo de malis Angelis tractandum est. Et ideo nunc duo tantum breviter dicemus. Unum est hypotheticum, nimirum, si aliqui Angeli aliquando lapsi fructiferam penitentiam agere potuerunt, et illam egerunt, potuisse salvari cum perseverantia posterioris modi: quam vocare possumus stabilem penitentiam, sine integra innocentia. Probatur, quia Deus vere penitentibus veniam non negat, sed gratiam concidit, quæ regula in Angelis locum haberet, si vere illos peniteret, ut Martino a Deo responsum esse refert Sulpitius in vita ejus, capite 24. Et docet Augustinus, libr. de Vera et falsa Pœnit., cap. 5, si ejus est opus: et infra dicitur. Semel autem recuperata gratia post peccatum, potest in ea perseverari usque ad viæ finem, et si ita perseveretur, ad salutem æternam sufficet: quod non minus in Angelis, quam in hominibus verum esset, posita illa hypothese, ut est per se notum. Secundum assertum absolutum est, in sanctis Angelis de facto solam esse inventam perseverantiam priori modo, id est, cum perfecta innocentia, et sine interruptione per lapsum, et recuperatione per penitentiam: hoc in lib. 8, cap. 1, ex professo tractandum, et probandum est. Et interim videri potest Bernardus, serm. 22, in Cant., cujus verba ibi referam; et ibidem ostentum absolutum est, in sanctis Angelis de facto solam esse inventam perseverantiam priori modo, id est, cum perfecta innocentia, et sine interruptione per lapsum, et recuperatione per penitentiam: hoc in lib. 8, cap. 1, ex professo tractandum, et probandum est. Et interim videri potest Bernardus, serm. 22, in Cant., cujus verba ibi referam; et ibidem ostentum absolutum est, in sanctis Angelis de facto solam esse inventam perseverantiam priori modo, id est, cum perfecta innocentia, et sine interruptione per lapsum, et recuperatione per penitentiam: hoc in lib. 8, cap. 1, ex professo tractandum, et probandum est. Et interim videri potest Bernardus, serm. 22, in Cant., cujus verba ibi referam; et ibidem ostentum absolutum est, in sanctis Angelis de facto solam esse inventam perseverantiam priori modo, id est, cum perfecta innocentia, et sine interruptione per lapsum, et recuperatione per penitentiam: hoc in lib. 8, cap. 1, ex professo tractandum, et probandum est.

5. *Secundum dubium.* — *Utrum Angeli qui in secunda mora bene operari sunt perseverarint.* — Secundum dubium præcedenti affine est: an omnes Angeli qui in secunda mora semel bene deliberarunt, et Lucifero resistere

incepterunt, perseverantes in bono fuerint usque ad finem suæ viæ, spectando illam ut successivam per coexistentiam ad nostrum tempus. Et ratio dubitandi est, quia in illa mora potuerunt Angeli varios actus non tantum simul, sed etiam unum post alium exercere, ut Scotus, et Gabriel, in 2, dist. 5 et 6, docuerunt. Ergo etiam post actum bonum in initio illius moræ elicited potuit aliquis Angelus retrocedere, et malum actum facere, et damnari. Probatur consequentia, quia in tota illa mora omnes fuerunt plene liberi, et mutabiles: imo, et natura sua flexibiles, ut in libro tertio diximus: ergo ab intrinseco illam potestatem habuerunt. Quæ non est ablata in illa mora per visionem beatam, ut in principio libri sequentis ostendemus. Nec etiam erat ab extrinseco impedita, vel ad bonum determinata per confirmationem in gratia, quia hoc donum extraordinarium est, et non est sine fundamento generaliter pro statu viæ attribuendum omnibus Angelis, qui in secunda mora bonam electionem inchoarunt; ergo simpliciter habuerunt Angeli potestatem male operandi post bonam deliberationem ac plenam. Ergo verisimile est ex tanta multitudine aliquos retrocessisse, et corruisse. Et sane qui potestatem penitendi, vel etiam penitentiam in Angelis admittit, consequenter loquendo item cum proportione sentire debent de retractatione a bono in secunda mora inchoato.

6. *Resolvitur affirmative.* — *Occurritur rationi dubitandi in num. præc.* — Nihilominus dicendum est, omnes Angelos, qui post primum instans creationis et justificationis suæ primam conversionem in Deum confirmarunt, sive per novam deliberationem, et majorem considerationem, sive per additionem alterius actus obedientiæ, et amoris in Deum, in gratia perseverasse usque in finem, et salutem æternam fuisse consecutos. Hæc est sententia D. Thomæ, in dicta quæst. 62 et 63, ubi sæpe docet, omnes Angelos, qui in secundo instanti non posuerunt obicem beatitudini, illam fuisse consecutos, vel post unum actum meritorium consummatum gloriam consecutos esse. Nec in illa secunda mora admittit talem actuum successionem, vel mutationem: imo indicat, Angelos fuisse flexibiles saltem de facto in electione semel facta. Et hæc videtur etiam esse communis theologorum doctrina, uno, vel alio excepto, ut in sequentibus libris videbimus. Imo Patres etiam allegati in cap. 2, hujus libri censent, discretionem inter Angelos bonos, et malos, quoad æternam eorum salu-

tem, vel damnationem per primam eorum liberationem perfectam, et ex ejus merito, aut demerito factam esse. Deinde hoc colligitur a contrario ex resolutione prioris dubii, et ex questione infra tractanda de Angelis malis. Diximus enim perseverantiam omnium sanctorum Angelorum fuisse in innocentia integra, et perfecta, ac subinde nullum esse salvatum per poenitentiam, quia nullus, qui semel lapsus fuit, a peccato per poenitentiam surrexit: ergo consequenti ratione dicendum est, nullum Angelum, qui semel in secunda mora in veritate stetit, postea cecidisse. Nam si mala electio plene libera in omnibus Angelis sic eligentibus immutata, et sine poenitentia permansit; cur non multo magis bona electio illi contraria, facta a bonis Angelis, sine mala poenitentia stabilis perduravit? Unde autem hæc stabilitas illis provenerit, quod in ratione dubitandi in contrarium posita postulatur, non facile explicari potest; id tamen in sequenti puncto inquiremus. Nunc dicimus, quid sit de potestate retrocedendi, an illam habuerint Angeli sancti pro illa secunda mora, de facto certius credi nullum ab hujusmodi electione mutatum fuisse. Tum quia hoc est magis conforme modo loquendi sanctorum Patrum, et Scripturæ; tum quia per se est valde credibile: nam illa secunda mora, vel fuit in se indivisibilis, vel fuit brevissima. Et alioqui illa bona conversio ab unoquoque bono Angelo cum magna luce, et consideratione facta est, in iudicio (ut ita dicam) contradictorio, et in actuali prælio, et repugnantia adversariorum spirituum. Ergo verisimillimum est omnes, qui bene elegerunt, seque malis opposuerunt, in incepto bono perseverasse. Quia, ut dixi, mora fuit brevis, et in ea nihil novi eis occurrere poterat, moraliter loquendo, quod eos posset ab inceptis remove; quia jam totam tentationem, et persuasionem malorum Angelorum audierant, et consideraverant.

7. *Pro resolutione tertii dubii supponitur, indignis Angelos ad perseverandum auxilio gratiæ.* — Tertium ergo dubium est, an hoc auxilium fuerit speciale. — Hoc vero magis explicabitur tractando tertium dubium, nimirum, quia virtute Angeli sancti in bono incepto perseveraverint, an sui liberi arbitrii, vel specialis gratiæ Dei. In quo dubio pro certo supponimus, indignis sanctos Angelos auxilio divinæ gratiæ ad perseverandum. Quia non agimus de perseverantia in solo bono morali ordinis naturalis, quam posset habere Angelus per liberum arbitrium cum generali

concurso ordinis naturalis, ut in l. 3, cum communi theologorum sententia diximus: sed agimus de perseverantia in gratia Dei, quæ requirit observantiam omnium præceptorum supernaturalium, et victoriam omnium tentationum, et peccatorum omnium illis præceptis adversantium: quæ sine auxilio gratiæ etiam ab Angelis fieri non possunt, ut supra dictum est. Et probatur facile, quia hæc non fiunt sine actibus supernaturalibus vel denuo factis, vel conservatis, sed isti actus nec fiunt, neque perseverant sine auxilio gratiæ: ergo talis perseverantia sine gratiæ auxilio haberi non potest. Difficultas ergo solum est, an hoc auxilium sit speciale in illo genere, vel majus quam ad eliciendum actum; in hoc ergo sensu videtur non fuisse Angelis necessaria gratia specialis ad perseverandum.

8. *Pars negans probatur.* — Primo quia ad eliciendum unum actum charitatis, vel fidei non est necessaria specialis gratia, quia nos possumus cum communi gratia unum actum similem efficere; ergo multo magis Angeli: sed unus actus sufficit ad perseverantiam Angelum, quia post unam electionem plenam et bonam manet confirmatus in bono, ut in dubio præcedenti dictum est: ergo cum generali gratiæ auxilio, et concursu potest Angelus perseverare in gratia. Dices, licet unus actus sufficiat, tamen in illo actu distingui potest initium, seu prima efficientia (ut sic dicam) a conservatione, et permanentia in illo, et licet ad eliciendum illum generale auxilium sufficiat, ad perseverandum in illo majus esse necessarium. Sed contra, quia generale auxilium gratiæ datum ad actum eliciendum, idem durans seu ablatum sufficit ad perseverandum in actu semel facto; sed tale auxilium semel datum, ex se postulat, ut conservetur, et non auferatur ex parte Dei, et ita permanentia ejus in latitudine generalis auxilii gratiæ continetur, et ex parte Dei omnibus offertur; ergo non minus potest Angelus in actu semel elicitio perseverare, quam illum elicere per generale gratiæ auxilium.

9. Secundo a fortiori id suadet, quia homo in statu innocentiae potuit tentationem vincere per generale auxilium gratiæ, et potuisset longo etiam tempore cum eodem auxilio continuato perseverare, et tentationes demonis, quas tunc maxime pati poterat vincere; ergo multo magis potuerunt sancti Angeli in secundo instanti vincere tentationes demonis, per commune auxilium gratiæ, et consequenter per brevissimam moram in eadem electione

perseverare. Tertio mali Angeli habuerunt potentiam perseverandi, et vincendi tentationes, vel extrinseci adversarii, vel ab intrinseco motivo provenientes, alias non peccassent consentiendo, juxta doctrinam Augustini, lib. de Corrept. et Grat., c. 10 et 11, sed illa potestas non fuit nisi per generale auxilium gratiæ; ergo per illud perseverare potuerunt. At illa potestas non erat tantum physica, sed etiam moralis, quia sine magna difficultate poterat in actum reduci absque alio novo auxilio, cum propter temporis brevitatem, tum propter debilitatem adversarii, tum propter perfectionem cognitionis, et libertatem sine intrinseca pugna: tum denique quia pauci actus erant ad perseverandum necessarii; ergo sine alio speciali auxilio potuit illa potestas in actum reduci, ac subinde cum simili auxilio boni Angeli perseverarunt.

10. *Pars affirmans probatur.* — In contrarium vero est primo, quia generale auxilium gratiæ commune fuit Angelis malis et bonis: perseverantia autem non fuit communis eisdem; ergo major gratia data fuit Angelis sanctis ad perseverandum. Probatur consequentia, quia aliter non dedisset DEUS Angelis sanctis majorem gratiam, quam malis, neque tenerentur Angeli sancti ad majores gratias Deo agendas: quod videtur valde absurdum. Secundo arguitur, quia Angeli ad perseverandum debuerunt orare, et a DEO auxilium petere: quis enim hoc negare audeat? Ergo indigebant speciali auxilio ad perseverandum. Probatur consequentia, quia ad obtinendum generale auxilium non est necessaria oratio, quia est quasi debitum, et lege communi datur. Tertio argumentor ex Augustino, lib. de Corrept. et Grat., c. 11, ubi tam in Angelis, quam in Adamo et nobis duplex auxilium distinguit, unum, quo datur posse perseverare, aliud quo ipsa perseverantia donatur, et primum dicit fuisse datum Adæ in statu innocentiae, non secundum, quod censet esse multo majus beneficium. Sic ergo Angelis malis datum est auxilium, quo possent perseverare: non tamen quo perseverantes fierent: bonis autem Angelis hoc secundum auxilium datum est: ergo majus auxilium est illis collatum: ergo illud fuit illis ad perseverandum necessarium. Quarto argumentor ex eodem Augustino, libro 12, de Civitat., cap. 9, ubi expresse dicit Angelos sanctos amplius adjutos perseverasse. Et Fulgentius, l. 2, ad Transmundum, c. 2, de sanctis Angelis ait, non habuisse naturam, qua sine alterius juvamine perseverare possent. Basilius

item, lib. de Spiritu sancto, cap. 16: *Angelos ope Spiritus sancti perfici*, dicit, et addit: *Porro Angelorum perfectio est sanctificatio, et in hac perseverantia*, et infra ita exponit illud Psal. 32: *Verbo Domini caeli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum*, per quam virtutem, seu perfectionem intelligit constantiam, immobilitatem, et soliditatem in bonis: quod late prosequitur. Ultimo potest hæc pars confirmari, ex generali doctrina de necessitate doni perseverantiæ ad salutem, quæ cum doctrina de electione ad gloriam, et prædestinatione ante prævisa opera, connexa est. Nam hæc doctrina de prædestinatione Angelis communis est, ut in proprio loco diximus; ergo et necessitas specialis auxilii ad perseverandum.

11. *Notationes pro solutione.* — Ut in hoc puncto meam sententiam explicem, adverto, in præsentis sermonem esse de majori gratia actuali, seu majori auxilio, et duobus modis posse unum gratiæ auxilium dici majus alio; scilicet, vel in ratione auxilii, vel in ratione beneficii, seu gratiæ tantum, non vero in ratione auxilii; quorum verborum explicationem ex propria materia suppono, et in discursu declarabuntur, quantum huic loco sufficiat. Deinde suppono, posse fieri hanc comparisonem inter vocationes, seu gratias prævenientes, vel inter adjuvantes tantum. Denique suppono, secundum moram viæ sanctorum Angelorum non fuisse tantum per instans temporis nostri, sed per durationem habentem extensionem saltem secundum coexistentiam ad nostrum tempus. Hoc non potest evidenter demonstrari, quia est res pertinet ad factum, pendetque tam ex libertate Angeli, quam ex ordinatione divina: nihilominus in eo videntur theologi communiter convenire. Potestque pro materia capacitate efficaciter suaderi.

12. *Ostenditur primo proxima notatio.* — Primo quia, vel primum instans creationis, sanctificationis, et meriti omnium Angelorum duravit per solum instans nostri temporis, vel coexistit aliqui temporis nostro. Si primum dicatur, necesse est, ut secunda mora inceperit coexistendo temporis nostro. Quia in nostro tempore non dantur duo instantia immediata, sed immediate post instans succedit tempus: ergo si primum instans angelicum tantum coexistit uni instanti temporis nostri, secundum instans angelicum incepit coexistendo temporis, quod immediate sequitur post nostrum instans: ergo necessario debuit illud se-